

CZU: 37.013:37.041

CONSIDERAȚII TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND DESFĂȘURAREA AUTOEDUCAȚIEI ȘCOLARULUI MIC

Natalia POPA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Analiza literaturii de specialitate, observațiile noastre, rezultatele chestionării și ale conversației cu cadrele didactice demonstrează posibilitățile realizării unei auto/educații de calitate și necesitatea depunerii unui efort intelectual și moral-volitiv atât din partea elevilor, cât și a părinților și pedagogilor în direcția autoinstruirii, autoeducației și învățării pe parcursul vieții. În acest sens a fost elaborată matricea achizițiilor principale ale școlarului mic, care orientează adulții în direcția strategiilor ce pot fi aplicate în stimularea autoeducației școlarului mic.

Cuvinte-cheie: educație, autoeducație, autoinstruire, personalitate, competență, strategie, achiziție, învățare pe parcursul vieții, automodelare, autoperfecționare, autodezvoltare, autocontrol, autodisciplinare, autorealizare.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL CONSIDERATIONS ON UNFOLDING PRIMARY SCHOOL CHILDREN SELF-EDUCATION

The literature analysis, our observations, results of questioning and conversation with teachers demonstrate the possibilities of achieving quality self/education and the need to make an intellectual and moral-volitional effort, both from students, parents and teachers towards self-training, self-education and lifelong learning. In this respect, the matrix of main achievements of small pupil, guiding adults towards strategies that can be applied to stimulate self-education primary school children has been developed.

Keywords: education, self-education, self-training, personality, competence, strategy, acquisition, lifelong learning, self-modeling, self-improvement, self-development, self-control, self-discipline, self-management, self-realization

Introducere

Autoeducația ca fenomen uman reprezintă un proces de dobândire și de perfecționare a conștiinței de sine prin a orienta acțiunile persoanei spre un scop determinat și stabilit de ea.

Cercetătorii din domeniul științelor educației [1,2,4,6,7 etc.] consemnează că autoeducația este rezultatul și consecința educației de calitate, proiectată și desfășurată în sensul și direcția realizării și dezvoltării activităților de formare-dezvoltare permanentă a persoanei. În rezultatul investigațiilor realizate, S.Cristea [6, p.216] menționează că baza psihopedagogică, acumulată în perioada formării-dezvoltării structurilor psihologice fundamentale ale personalității (între 6 și 16 ani până la constituirea conștiinței de sine, aproximativ către vârsta de 16-18 ani), asigură *saltul* de la *autoeducația spontană* la *autoeducația intenționată*, care, mai apoi, la vârsta adultă devine una dintre principalele modalități de realizare a educației permanente.

Analiza literaturii consacrate [1,3,7,10,9,13 etc.], experiența empirică și observațiile realizate permit să dezvoltăm această idee prin a scoate în evidență importanța educației familiale de calitate, care, la rândul său, poate fi obținută tot prin intermediul autoeducației și autoprefecționării competențelor parentale. Bineînțeles, acest proces poate avea două căi de realizare: una independentă și una incitată și susținută de către instituția de învățământ, în care învață copiii familiilor respective. Este cert faptul că ambele căi reprezintă și demonstrează inteligența, nivelul de cultură, conștiința și responsabilitatea adulților privind sporirea eficienței lor în funcția de părinte; realizarea unui parteneriat școală – familie de calitate și interesul păților pentru a orienta copiii în direcția autoperfecționării și autoeducației.

Repere psihopedagogice privind autoeducația

În acest context este cazul să specificăm caracterul autoeducației ca activitate pedagogică și psihologică.

Din punct de vedere pedagogic, autoeducația are caracter:

- *intenționat* (orientat spre un anumit scop);
- *autoreglator* (reprezentând saltul de la factorii și conexiunea externă /subiect – obiect/ la conexiunea inversă /subiect – subiect/);
- *procesual* (manifestând linia de continuitate dintre etapa autoeducației potențiale și etapa autoeducației reale, posibilă după dobândirea conștiinței de sine, în jurul vârstei de 16 ani);
- *real*, deoarece reprezintă un produs concret al unei educații eficient proiectate, organizate, coordonate și permanent perfecționate;

– *corelativ*, manifestat prin conexiunea structurală existentă între educația familială, educația școlară, instruire și autoeducație - autoinstruire;

– *permanent*, fiindcă procesul dat continuă pe parcursul vieții, desfășurându-se pe ambele coordonate, *verticală* (temporală) și *orizontală* (spațială), ceea ce presupune integrarea și articularea influențelor parvenite din variate niveluri și tipuri ale educației [9].

Din punct de vedere psihologic, autoeducația se manifestă prin dobândirea și consolidarea conștiinței de sine; dezvoltarea judecăților și raționamentelor, în sensul de analiză-sinteză și evaluare critică a situațiilor apărute, a perfectării posibilităților sale, inclusiv prin echilibrarea relativă a conduitei, intențiilor, atitudinilor caracteriale, prin exercitarea eforturilor intelectuale și moral-volitve de optimizare a raporturilor cu sine și cu ceilalți [1,2,6,13,14].

Aspectele expuse ne-au orientat spre realizarea unor investigații preliminare privind stabilirea tendințelor/aspirațiilor elevilor de vârstă școlară mică către autoeducație, a rolului familiei și școlii în acest domeniu important de activitate. Chestionarea realizată pe un lot de 222 de cadre didactice din învățământul primar (prezente la întrunirea metodică municipală din 27.12.2016) a arătat că pedagogii sunt ferm convinși de faptul că contribuția lor în inițierea și desfășurarea eficientă a autoeducației școlarului mic prevalează și reprezintă 96,4% (212 s.); contribuția părinților, în viziunea specialiștilor vizați, constituie doar 46% (102 s.). Întregul lot experimental consideră că părinții necesită ajutor din partea pedagogilor, atât în ce privește sporirea calității comunicării cu copiii lor, a educației acestora, cât și în direcția realizării unor acțiuni familiale, sistematice și coerente de influențare a autoeducației copiilor lor.

Investigația realizată pe un lot experimental destul de reprezentativ de părinți ai elevilor din clasele primare (324 s.) ne-a ajutat să stabilim următoarea situație:

✓ părinții care au copii în clasele a III-a și a IV-a observă o tendință clară de orientare spre un șir de momente ce țin de autoeducație (sporirea acțiunilor de autoservire, de pregătire independentă a temelor; elaborarea unor planuri de acțiuni pe durată scurtă; de ordonare a obiectelor proprii/cărți, caiete, a vestimentației etc.);

✓ unii părinți (51,5% – 167 s.) au menționat că odată cu plecarea la școală s-a făcut mai evidentă tendința de autoobservare și dorința de a schimba unele fapte/comportamente care-i dezavantajează pe copii;

✓ orientarea copiilor spre autoeducație parvine, într-o mare măsură, de la pedagog, consideră 77,4% din părinți (251 s.);

✓ intențiile copiilor de 7-8 ani care ar demonstra comportamente stabile cu privire la autoeducație sunt vagi, deseori au caracter spontan și instabil, iar inițiativa aparține, mai des, părinților și/sau pedagogilor, susțin 52% din părinți (168 s.);

✓ elemente clare de autoeducație se observă la școlarii mici în activitățile preferate (desen, pictură, jocuri la calculator, adunarea și îngrijirea unor colecții, educație fizică/ sport – gimnastică, acrobatică, tenis etc.) consideră 91,6% din părinți (297 s.);

✓ un umăr impunător de părinți (93% – 301 s.) au menționat un raport direct între educația familială și școlară și orientarea, tendința și chiar dorința, frecvent observată, de a face anumite lucruri pentru a fi și a deveni un elev mai bun, mai activ, mai stăruitor;

✓ un număr destul de mare de copii, consideră 82,7% din părinți (268 s.), depun efort pentru a se manifesta deosebit în scopul de a fi laudați, aprobați de adulți și/sau de a obține o recompensă materială sau morală.

Conversațiile cu părinții au demonstrat că adulții înțeleg rolul educației și al autoeducației, al unirii eforturilor tuturor actorilor socioeducativi (familie, școală, centre de creație, biblioteci pentru copii etc.) în direcția sporirii calității educației și a autoeducației copiilor de vârstă școlară mică.

Repere teoretico-metodologice privind autoeducația școlarului mic

Analiza literaturii de specialitate [1,2,6,8 etc.], observațiile noastre, rezultatele chestionării și ale conversației cu cadrele didactice care lucrează în ciclul primar au servit drept punct de plecare în elaborarea unor strategii în ceea ce privește susținerea școlarului mic în direcția exersării unor acțiuni de autoeducație în conformitate cu specificul vârstei și dezvoltarea psihofizică a acestuia.

La fel, în cercetare am plecat de la studiul *reperelor psihogenetice și psihodinamice* ale dezvoltării [7, p.33-34]. După cum am observat în experimentul de formare (la nivelul părinților și elevilor), respectarea acestei condiții asigură înțelegerea prezenței stadialității atât în *abordarea genetică/longitudinală* a vieții psihice la nivelul dezvoltării sferei cognitive, afective, moral-sociale, acționale, cât și a perspectivelor transverse ce denotă unitatea diverselor aspecte ale vieții psihice într-o anumită etapă de viață a copilului. Deci, *stadiul de dezvoltare în perspectivă genetică* ne ajută să observăm și să conștientizăm ordinea achizițiilor realizate de copil/elev, structura acestora pe traseul longitudinal al vieții psihice și posibilitățile explorării lor

eficiente, iar *perspectiva psihodinamică* ne orientează spre delimitarea și valorificarea trăsăturilor de personalitate într-o anumită etapă de vârstă, spre observarea unității acestora.

Totodată, am analizat: accepțiunile de bază ale stadialității cognitive, investigate și descrise de J.Piaget [12]; modelul teoretic și specificul dezvoltării judecării și a raționamentelor morale, cercetate de L.Kohlberg [11]; principalele achiziții psihosociale și factorii sociali care le determină, abordate de E.Erikson [10]. Inclusiv, am stabilit ansamblul de principii și recomandări privind orientarea și dirijarea autoeducației copilului în cadrul școlar și cel familial.

Astfel, **principiile de bază ale autoeducației școlarului mic** rezidă în:

- respectarea particularităților de vârstă;
- respectarea drepturilor copilului;
- respectarea sistematicității, continuității și consecvenței în exersarea copilului;
- stimularea creativității și a inițiativelor copilului;
- orientarea acțiunilor spre un scop clar determinat și proiectarea pașilor concreți în direcția realizării acestuia;
- axarea pe dezvoltarea cogniției și a metacogniției în corelație cu formarea-fortificarea sferei moral-volitive;
- centrarea pe colaborarea și cooperarea eforturilor tuturor actorilor din câmpul socioeducativ (pedagogi, elevi, părinți, manageri, psihologi etc.);
- axarea pe valorificarea armonioasă a tuturor conținuturilor educației (educația morală, intelectuală, tehnologică, estetică, psihofizică) și a îmbinării optime în auto/educație a variatelor forme, metode și procedee;
- monitorizarea permanentă și evidențierea rezultatelor obținute în autoeducație prin analize, conversații și discuții cu elevul.

În sensul dat, este evident că ansamblul de recomandări vor parveni/ vor fi extrase din principiile nominalizate și vor *îmbrăca* diferite fațete. Noi ne-am oprit la formularea strategiilor de inițiere-desfășurare a autoeducației școlarului mic, pe care le-am reflectat în matricea propusă în continuare, lăsând spațiu pentru dezvoltarea și completarea acestora.

Analiza și sinteza informațiilor expuse a permis să identificăm principalele achiziții ale școlarului mic, să precizăm strategiile de inițiere-desfășurare a autoeducației pentru cele două etape de vârstă (7-9 și 9-10/11 ani) și să le structurăm într-o matrice specială (Tab.1).

Tabelul 1

Matricea achizițiilor și strategiilor de inițiere-desfășurare a autoeducației școlarului mic

Vârsta	Principalele achiziții	Strategii de inițiere-desfășurare a autoeducației școlarului mic
7-9 ani	<p><i>Dezvoltarea fizică</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ritmul de creștere a sporit (10 cm în înălțime și 3-4 kg în greutate); • în sistemul osos continuă procesul de osificare, acesta devenind mai consistent la nivelul coloanei vertebrale (zonele cervicală și toracică), rămânând fragilă zona lombară; la nivelul oaselor bazinului (mai semnificativ la fete); • începe a crește masa musculară; se dezvoltă activ mișcările de bază; • musculatura fină a mâinilor atinge un nou prag privind declanșarea și coordonarea tonusului, modularea lui în raport cu formarea deprinderilor grafice; • la 7-8 ani masa cerebrală ajunge la 1200 g; din punct de vedere structural/histologic, creierul copilului se apropie mult de cel al adultului; lobii frontali reprezintă cca 27% din totalul substanței cerebrale; • către 7 ani copilul este încă puțin robust, are unele indispoziții organice; rezistența generală a organismului este vulnerabilă (în legătură cu adaptarea la noul mediu școlar), dar crește lent. 	<p><i>Strategii</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • orientarea spre auto/cunoașterea și identificarea trăsăturilor fizice (înălțimea, greutatea, constituția etc.); • autocunoașterea posibilităților fizice (mers, alergare, sărituri etc.); • orientarea spre perfecționarea trăsăturilor și posibilităților fizice prin exersare; respectarea regimului zilei; îndeplinirea sistematică a gimnasticii de dimineață; alternarea muncii intelectuale (pregătirea temelor, munca de autoservire, sarcinile de menaj casnic etc.) cu odihna activă și pasivă; • orientarea spre respectarea unui mod sănătos de viață în cadrul familial; • implicarea elevului în frecventarea secțiilor și competițiilor sportive (gimnastică, dans, șah, badminton, tenis etc.); <p>Metode aplicate: autoobservarea; examinarea în oglindă; examinarea prin teste sportive; măsurări (înălțime, greutate etc.); lectura; explicația; exemplul/modelul părinților; convingerea etc.</p>

	<i>Dezvoltarea psihică</i>	<i>Strategii</i>
	<ul style="list-style-type: none"> • domină atenția involuntară, însă începând cu 7 ani atenția voluntară este mai eficientă și frecvent prezentă în activitățile școlarului mic; • mecanismele de reglaj voluntar funcționează mult mai activ; menținerea și modularea ei în funcție de cerințele procesului instructiv-educativ devin mai conștiente; • la începutul perioadei domină atenția externă, dar, treptat, prin antrenarea memoriei și gândirii, sporește atenția internă și crește stabilitatea atenției; • în clasa I, volumul atenției este de 2-3 elemente, crescând până la 4 în clasa a II-a; • activitățile școlare sistematice și de durată antrenează principalele modalități senzoriale (văzul, auzul, simțul tactil etc.); • crește câmpul vizual, mai ales cel periferic, ceea ce asigură cititul, deoarece elevul percepe clar cuvântul citit, dar și cel care urmează, ceea ce sporește rapiditatea, coerența, dar și înțelegerea textului; • culorile, mărimile și formele se diferențiază și se verbalizează clar; • percepția începe a se subordona gândirii: la început copilul <i>gândește ceea ce vede</i> (prevalează caracterul intuitiv), treptat, însă, se conturează tot mai clar tendința de a <i>vedea ceea ce gândește</i>; • activizarea vocabularului în baza intensificării memoriei logice, a spiritului de observație; • perfecționarea capacității citit-scrisului; • dezvoltarea achizițiilor imaginației reproductive și largirea fondului de reprezentări și competențe sociale; • fenomenul inversării se consolidează, semn al apariției și fortificării structurilor logice; • manifestarea tot mai activă a curiozității intelectuale; • concentrarea în jurul funcției semiotice și orientarea spre înțelegerea raporturilor de tip cauză – efect; • dezvoltarea conduitei voluntare și începutul planificării conștiente a acțiunilor; • continuă manifestarea moralității ascultării (conducerea de standard de judecată morală preluate de la adulții apropiați); • indicele de socializare sporește și devine mai pregnant. 	<ul style="list-style-type: none"> • crearea condițiilor favorabile pentru activitatea intelectuală (etajeră cu cărți; rechizite școlare; manuale; loc de lucru /masă, scaun; calculator etc.); • orientarea copilului spre respectarea regimului zilei și îndeplinirea sarcinilor școlare (mai întâi cu suportul adulților, iar mai apoi de sine stătător); copilul trebuie învățat și deprins că adultul se va implica în situațiile dificile sau extraordinare; • stimularea copilului prin încredințarea unor sarcini deosebite (a confecționa jucării de brad; a povesti o întâmplare; a face un portofoliu – pușculiță pentru confecționarea unor materiale/informații interesante, timbre, ilustrate etc.; ajutor bunicii, îngrijirea unui animal domestic etc.); • implicarea copilului în frecventarea cercurilor speciale (de artă plastică, dans, teatru ș.a.); • implicarea copilului în procurarea cărților și completarea bibliotecii lui, inclusiv a bibliotecii familiei; • vizionarea și discutarea împreună cu copilul a emisiunilor TV, a unor site-uri pentru copii; • a oferi sarcini creative: – a desena/picta și a scrie o ilustrată unui prieten, rude etc.; – a povesti un caz, eveniment, o întâmplare și a face o încheiere-concluzie; – a pregăti ilustrate, bilețele, jucării pentru anumite date, sărbători familiale etc.; • a face observări asupra naturii, a le înregistra într-un caiet special; • a organiza împreună cu adulții experimente de tipul planificării unor activități simple (lecturarea unei cărți, semănatul, răsăditul unor plante și observarea dezvoltării acestora, îngrijirea lor etc.); • elaborarea unui plan de acțiuni pentru a învăța mai bine, a ajuta pe cineva etc. <p>Metode aplicate: observarea și analiza; comparația; lectura ghidată; exercițiul; analiza propriei activități și comportări; învățarea metodelor de autocontrol; explicația</p>
9 -10/11 ani	<p><i>Dezvoltarea fizică</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ritmul de creștere continuă, la finele stadiului înălțimea medie la băieți este de 132 cm, iar la fete de 130-131 cm; greutatea corpului la băieți variază între 29 și 30 kg, la fete – între 28 și 29 kg; • continuă procesul de osificare a sistemului osos, cele mai importante osificări sunt în zonele mâinilor / oasele carpiene și falangele, claviculelor, se întăresc articulațiile, ceea ce produce o mai mare rezistență a întregului sistem; • continuă, dar se finalizează, schimbarea danturii provizorii; • continuă să crească masa musculară, consistența fibrelor și sporește capacitatea de reglare și coordonare a mușchilor; • creierul copilului din punct de vedere histologic se apropie mult de cel al adultului, sunt puternic activate zonele motorio-verbale ale lobilor frontali; • crește rezistența generală a organismului (la solicitări fizice și psihice); • se observă un echilibru între aspectele psihofizice și cele sociale, o bună adaptare la mediu și la solicitările școlii. 	<p><i>Strategii</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • frecventarea sistematică a cercurilor, secțiilor și a competițiilor sportive (conform aptitudinilor copilului și dorințelor acestuia); • practicarea sistematică a autoobservărilor și evidența performanțelor în dezvoltarea fizică; • încurajarea acțiunilor autonome privind îmbunătățirea performanțelor la educația fizică; • îndeplinirea sistematică a regimului zilei, gimnasticii, regulilor de igienă personală (fără a impune); • simularea aspirațiilor de optimizare a conduitei pro-sociale; • oferirea unor sarcini de ajutorare a părinților, bunicilor, care presupun o încărcătură fizică pe măsură. <p>Metode aplicate: auto/observarea; auto/controlul; auto/îndemnul; auto/comanda; lectura, explicația; aprobarea, exemplul/ modelul adulților</p>

Dezvoltarea psihică	Strategii
<ul style="list-style-type: none"> • sporesc continuu funcțiile perceptive, mnezice, volitive și operatorii/ale gândirii logice; • saltul de la gândirea intuitivă de tip concret-funcțională spre cea de tip categorial; • se manifestă pregnant începutul manifestării stadiului operațional-formal / gândirea abstractă; • se desfășoară eficient dezvoltarea competențelor transversale: digitale; acțional-strategice; de comunicare; interpersonale; civice; morale, inclusiv capacitatea de înțelegere a sinelui / de autocunoaștere și autoeducație; • pe lângă operarea nuanțată cu variate clase de obiecte se dezvoltă activ capacitatea de operare cu relațiile dintre clasele de obiecte și fenomene; • se constituie și diferențiază nivelul <i>moralității convenționale</i>, și anume: începe manifestarea activă a <i>moralității bunelor relații și a moralității legii și ordinii</i> (L.Kohlberg); • conduita elevului devine tot mai conștientă și subordonată anumitor scopuri axiologice. 	<ul style="list-style-type: none"> • orientarea spre corelarea auto/observării cu introspecția, reflecția simplă și auto/ sugestia; • stimularea unei lecturi care-i va lărgi și aprofunda orizontul cunoștințelor (opere cu caracter cognitiv de tipul <i>Vreau să știu, Natura din jurul tău; Matematica distractivă</i> etc.); • susținerea aspirației și stimularea activităților cu caracter artistico-plastic, muzical, dans, declamație etc.; • implicarea copilului în lecturarea și aprecierea unor noutăți (din țară, lume etc.); • orientarea copilului spre planificarea sistematică a activității sale; • implicarea copilului în acțiuni de caritate și amenajare a curții, localității etc.; • incitarea copilului spre acțiuni de variate tipuri: intelectuale, sociale, morale, estetice etc. <p>Metode aplicate: lectura, discuția; agenda/jurnalul personal; auto/observarea și auto/controlul; auto/sugestia; auto/analiza; auto/stimularea, auto/planificarea etc.</p>

După cum putem observa din matricea prezentată, achizițiile principale ale școlarului mic orientează adulții (părinții și pedagogii) în direcția strategiei, traseului, mijloacelor și metodelor care pot fi aplicate în stimularea autoeducației acestuia. Bineînțeles, strategiile sunt orientative, fiecare adult în educația copilului va pleca de la personalitatea concretă a acestuia, de la starea sănătății, specificul temperamentului, aptitudinile și aspirațiile, nivelul real de dezvoltare psihofizică; inclusiv, se vor lua în considerare circumstanțele mediului familial și școlar.

Concluzii

În concluzie putem menționa că analiza atentă și detaliată a acestui instrument pedagogic demonstrează posibilitățile realizării unei auto/educații de calitate și necesitatea depunerii unui efort intelectual și moral-volitiv atât din partea elevilor, cât și a părinților și pedagogilor în direcția autoinstruirii, autoeducației și învățării pe parcursul vieții.

Referințe:

1. BARNĂ, A. *Autoeducație. Probleme teoretice și metodologice*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
2. CALARAȘ, C. *Cultura autoeducației copilului*. Chișinău: Primex-com SRL, 2010.
3. GARON, G. *Cum să suținem copilul în funcție de temperamentul său / la școală și acasă*. București: Didactica Publishing House, 2009.
4. CĂLIN, M.C. *Teoria și metateoria acțiunii educative*. București: Aramis, 2003.
5. CREȚU, T. *Psihologia vârștelor*. Iași: Polirom, 2009.
6. CRISTEA, S. *Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației*. Chișinău: Litera Educațional, 2003.
7. COSMOVICI, A., IACOB, L. *Psihologie școlară*. Iași: Polirom, 2008.
8. CUZNEȚOV, L. *Consilierea și educația familiei. Introducere în consilierea ontologică complexă a familiei*. Chișinău: Primex-com SRL, 2014.
9. DAVE, R.H. (red.). *Fundamentele educației permanente*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
10. ERIKSON, E. *Childhood and Society*. New-York: Norton, 1950.
11. KOHLBERG, L. Dezvoltarea caracterului și concepției morale la copil. În: *Psihologia procesului educațional*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1976.
12. PIAGET, J. *Judecata morală la copil*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1980.
13. TOMA, S. *Autoeducația. Sens și devenire*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
14. КРЭЙН, У. *Психология развития человека: 25 главных теорий*. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2007.

Prezentat la 23.11.2016